

Program: Wdrożenie do praktyki szkolnej metod diagnostycznych wspierających pomoc psychologiczno-pedagogiczną

Tytuł interwencji: Zastosowanie procedury Szkolnej Oceny Funkcjonalnej do oceny potencjału i trudności uczniów, w tym uczniów z doświadczeniem migracji i zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi lub/i niepełnosprawnością

Poziom interwencji:

oddziaływanie na dziecko/ucznia, oddziaływanie na nauczycieli/specjalistów, oddziaływanie na rodziców, w tym rodziców dzieci z doświadczeniem migracji

Etap edukacyjny:

szkoła podstawowa klasy 1-3, szkoła podstawowa klasy 4-8, szkoła ponadpodstawowa

Kategoria interwencji:

interwencja diagnostyczna, diagnoza przesiewowa

Problem:

Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb dzieci i młodzieży jest niełatwym zadaniem, a jest to szczególnie trudne wtedy, kiedy specjalnym potrzebom edukacyjnym lub niepełnosprawności towarzyszy także doświadczenie migracji. Trudności w uczeniu się, zwłaszcza w zakresie uczenia się czytania, pisania i liczenia na różnych poziomach są wzmacniane, kiedy towarzyszy im doświadczenie migracji. Trudno wtedy zorientować się, czy doświadczenia dziecka wiążą się z niedoborami w zakresie znajomości języka nauczania (obcego dla dziecka) – czy też wynikają z jego specjalnych potrzeb

edukacyjnych lub niepełnosprawności (np. autyzmu, niepełnosprawności intelektualnej, afazji).

Szkolna Ocena Funkcjonalna to procedura, która w oparciu o klasyfikację ICF pozwala na kompleksową ocenę funkcjonowania osoby, nie tylko w zakresie zaburzeń struktur czy funkcji ciała, ale także możliwości uczestnictwa i aktywności. W ostatnim czasie w Polsce opracowano narzędzia, które mogą być pomocne w tym procesie: Formularz Konsultacji Zespołowych (FKZ) i Arkusz Obserwacji Ucznia (AOU) (Domagała-Zyśk i in., 2022). Opracowano także procedury prowadzenia szkolnej oceny funkcjonalnej dla różnych grup uczniów (Otrębski i in., 2022).

Procedura Szkolnej Oceny Funkcjonalnej może być także dostosowana do potrzeb dzieci i młodzieży ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi/niepełnosprawnością oraz doświadczeniem migracji.

Cele:

1. Cel nr 1

Rozwijanie kompetencji Doradców Dostępności Uczenia się w zakresie prowadzenia oceny funkcjonalnej uczniów

2. Cel nr 2

Rozwijanie kompetencji nauczycieli przedmiotów w zakresie prowadzenia oceny funkcjonalnej uczniów

3. Cel nr 3

Rozwijanie kompetencji rodziców (w tym rodziców uczniów z doświadczeniem migracji) w zakresie prowadzenia oceny funkcjonalnej zachowań ich dzieci

4. Cel nr 4

Rozwijanie kompetencji uczniów w zakresie radzenia sobie z trudnościami, budowania autorefleksji i adekwatnej samooceny

5. Cel nr 5

Rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia poprzez zastosowanie procedury szkolnej oceny funkcjonalnej

6. Cel nr 6

Poprawa funkcjonowania ucznia poprzez zastosowanie oddziaływań zawartych w indywidualnym planie edukacyjnym

Ogólny opis interwencji:

Celem interwencji jest przeprowadzenie oceny funkcjonowania ucznia, w tym ucznia z doświadczeniem migracji, dla którego konieczne jest zorganizowanie wsparcia edukacyjno-specjalistycznego. Interwencja uruchamiana jest natychmiast po zgłoszeniu problemu przez ucznia, jego rodziców lub nauczycieli albo wtedy, kiedy do szkoły zgłasza się uczeń (w tym uczeń z doświadczeniem migracji), u którego zdiagnozowano wcześniej niepełnosprawność lub zróżnicowane potrzeby edukacyjne.

Pierwsze 3 kroki interwencji pozwalają na wstępne (przesiewowe) rozpoznanie problemu i podjęcie decyzji co do zakresu i rodzaju wsparcia, wyrażonego w przygotowaniu przez Zespół Konsultacyjny Protokole Konsultacji Zespołowych (etapy 1-3).

Jeśli wstępna ocena wskazuje, że problem ucznia ma charakter bardziej złożony, kontynuowania jest ocena funkcjonalna na poziomie szkoły (etapy 4-7), z wykorzystaniem Arkusza Obserwacji ucznia i możliwością włączenia także oceny funkcjonowania ucznia z wykorzystaniem innych narzędzi i metod, w tym konsultacji medycznych. Szkolny etap oceny kończy się przygotowaniem Protokołu Szkolnej Oceny Funkcjonalnej (PSzOF), zawierającym wyniki oceny oraz Indywidualny Plan Edukacyjny (IPE).

Podstawy naukowe interwencji:

Proces Szkolnej Oceny Funkcjonalnej jest opisany w szeregu publikacji (Domagała-Zyśk i in. 2022; Otrębski i in., 2022; Oszwa, Knopik, Domagała-Zyśk, 2019; Domagała-Zyśk, Knopik, Oszwa, 2018; Knopik, Domagała-Zyśk, 2021), przy czym w początkowych pracach w języku polskim używano raczej terminu diagnoza funkcjonalna (por. Domagała-Zyśk, Oszwa, Knopik, 2017), obecnie rekomendowanym jest określenie ocena funkcjonalna. Ocena funkcjonalna (Knopik, Domagała-Zyśk 2021, s. 55) jest to „wielowymiarowy proces rozpoznania i opisu:

- stanu funkcjonowania osoby w środowisku, uwzględniający opis i identyfikację źródeł jej aktualnego zachowania (w tym przejawianych zasobów i deficytów);

- możliwości integralnego i zrównoważonego rozwoju badanej osoby, zarówno w aspekcie aktualizacji jej potencjału rozwojowego, jak i zakresu modyfikacji środowiska, w którym funkcjonuje”.

Założenia teoretyczne oceny funkcjonalnej przedstawione zostały w artykule pt. „Diagnoza funkcjonalna jako standard pomocy psychologiczno-pedagogicznej – od założeń teoretycznych do praktyki diagnostyczno-terapeutycznej” (Knopik, Oszwa, Domagała-Zyśk 2019, s. 16-168). Poniżej zamieszczono fragment tego tekstu:

„Ocena funkcjonalna powinna mieć charakter dynamiczny, co oznacza nie tylko procesualne, wieloetapowe i elastyczne podejście do zdefiniowanego problemu, ale także oparcie jej na najbardziej aktualnych ustaleniach w obszarze badań naukowych.

Celem oceny funkcjonalnej jest ukazanie ucznia jako osoby niepowtarzalnej, wyjątkowej, na podstawie założenia, że jest on: (a) jednostką aktywną i poszukującą, (b) posiada indywidualne tempo i rytm rozwoju, (c) stanowi element systemu więzi rodzinnych, (d) przynależy do grupy rówieśniczej, z którą jest związany, (e) jest uwikłany w problemy współczesnego świata, które przenikają do jego psychiki za pośrednictwem osób z otoczenia oraz mediów, (f) posiada poczucie własnej godności i potrzebę autonomii (por. Iwata i in. 1994; O'Neill i in., 1997). Uczeń postrzegany jest jako holistyczny podmiot, którego funkcjonowanie w poszczególnych obszarach jest ściśle ze sobą powiązane.

W dynamicznym procesie rozpoznawania deficytów i zasobów ucznia, zarówno indywidualnych, jak i środowiskowych, wyróżnia się trzy główne fazy (Pytko, 2005). Pierwszą z nich jest określenie opóźnień i trudności (tzw. diagnoza konstatacyjna fakty). Obok określenia obszarów deficytowych, diagnoza konstatacyjna powinna obejmować także rozpoznanie mocnych stron badanego. W fazie tej następuje również wskazanie na potencjalne źródła trudności. Drugi etap obejmuje opracowanie programu działań o charakterze naprawczym, profilaktycznym bądź prorozwojowym, a następnie ustalenie strategii stopniowego wdrażania go w codzienną praktykę szkolną (tzw. diagnoza ukierunkowująca lub projektująca). W tej fazie kluczowa jest współpraca specjalistów z wielu dziedzin: psychologów i pedagogów z poradni, nauczycieli i rodziców. Trzeci etap

to ewaluacja podjętych działań interwencyjnych (tzw. Diagnoza weryfikująca). W tym celu proponowane jest dokonywanie ponownego pomiaru funkcji i kompetencji ucznia w trakcie lub po zakończeniu oddziaływań (zgodnie z modelem: test-potest). Wyróżnione dwie typologie faz diagnozy funkcjonalnej – badawcza i pragmatyczna – są ze sobą powiązane. Ze względu na dynamiczny charakter rozwoju ucznia, celem diagnozy funkcjonalnej jest ukazanie pełnego i zmieniającego się obrazu jego osoby, a wyróżnione etapy mają jedynie w tym pomóc (Oszwa, 2007).

Założenia i zasady oceny funkcjonalnej:

Zasada 1. W ocenie funkcjonalnej uwzględnia się opis i analizę funkcjonowania osoby w każdym wymiarze: fizycznym, poznawczym, społeczno-emocjonalnym, moralno-duchowym, językowym i osobowościowym.

Zasada 2. W ocenie funkcjonalnej uwzględniane są zarówno trudności, jak i zasoby badanej osoby.

Zasada 3. Wsparcie edukacyjne i terapeutyczne ucznia jest nieodłącznym elementem procesu oceny funkcjonalnej, a wyniki ewaluacji wsparcia są na bieżąco włączane w opis ocenianej osoby i stanowią podstawę do modyfikacji zakresu i rodzaju wsparcia.

Zasada 4. W ocenie funkcjonalnej opisujemy nie tylko dane zachowanie – ale także funkcję, jaką pełni ono dla ocenianej osoby, jej bliskich oraz pracujących z nią nauczycieli i specjalistów.

Zasada 5. Ocena funkcjonalna jest wieloetapowym i multidyscyplinarnym procesem zbierania i analizy danych, w którym uczestniczą różni specjaliści.

Zasada 6. Ocena funkcjonalna jest wielokontekstowa – w procesie korzystamy z wielu źródeł informacji pochodzących od ocenianego ucznia, z jego środowiska domowego – od jego najbliższych (np. rodziców), środowiska szkolnego – od pracujących z nim nauczycieli, innych profesjonalistów oraz jego rówieśników (tzw. ocena 270/360 stopni).

Zasada 7. Ocena funkcjonalna ma charakter prognostyczny, skierowany na działania postdiagnostyczne mające w sposób pozytywny zmienić losy ocenianej osoby”.

W edukacyjnej ocenie funkcjonalnej (wykonywanej na potrzeby edukacji ucznia) wyróżniamy 2 etapy:

- etap szkolny – tzw. szkolnej oceny funkcjonalnej (Domagała-Zyśk i in., 2022), która ma charakter przesiewowy – jeśli w dowolnym momencie edukacji zgłaszana jest przez dziecko, rodzica lub nauczyciela sytuacja problemowa, lub też charakter monitorujący – jeśli uczeń po raz kolejny uczestniczy w procesie oceny funkcjonalnej i podejmowane działania mają na celu uporządkowanie, weryfikację i uzupełnienie informacji o funkcjonowaniu ucznia i jego potrzebach;
- etap oceny pogłębionej, która zazwyczaj dokonywana jest w poradni psychologiczno-pedagogicznej lub innej placówce specjalistycznej, a której celem jest dokładne, wielospecjalistyczne rozeznanie w sytuacji ucznia. Pogłębiona funkcjonalna diagnoza psychologiczna może zostać także wykonana przez psychologa szkolnego. W badaniach możliwe jest wykorzystanie Baterii Objawy-Kompetencje-Cechy (Moduł 4) oraz Baterii Kompleksowa Analiza Procesów Poznawczych (Moduł 5).

Zarówno na poziomie szkolnym, jak i pogłębionym dla ucznia tworzony jest Indywidualny Plan Edukacyjny (IPE), w którym określone są cele wsparcia udzielanego uczniowi i jego rodzinie oraz proponowane są wielosektorowe działania podejmowane w środowisku szkolnym, rodzinnym i lokalnym.

Ważne jest, aby proponowane wsparcie miało charakter międzysektorowy, ponieważ uczeń doświadczający trudności może potrzebować – i odnosić korzyści – nie tylko wsparcia edukacyjnego organizowanego w szkole (np. jako zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze lub terapię pedagogiczną), ale także wsparcia oferowanego przez inne instytucje. W zakresie obszaru pomocy społecznej może to być pomoc socjalna, instytucje sportu i rekreacji mogą proponować udział w zajęciach klubów sportowych, a instytucje kultury – udział w zajęciach tanecznych czy

kulinarnych w młodzieżowym domu kultury. Jest niezwykle istotne, aby instytucje działająca na rzecz wspierania dzieci i młodzieży w danej społeczności (mieście, powiecie, gminie) nie tylko znały swoje zasoby, ale także podejmowały świadomą współpracę na rzecz podniesienia poziomu funkcjonowania dzieci i młodzieży mieszkających na danym terenie.

Indywidualne Plany Edukacyjne podlegają stałemu monitoringowi i ewaluacji, a ich skutkiem może być modyfikacja planu. Zmiany takie – jako efekt monitorowania realizacji IPE – wprowadzane są na bieżąco, także w trakcie trwania semestru tak, aby wsparcie oferowane uczniowi było w jak największym stopniu adekwatne do jego potrzeb. W trakcie trwania semestru bowiem może okazać się, że uczniowi potrzebne są raczej zajęcia sportowe niż rehabilitacyjne, a zajęcia z zakresu arteterapii mogą być skuteczne w innej instytucji / z wykorzystaniem innych metod czy technik. Na zakończenie każdego semestru IEP podlega ewaluacji w czasie spotkania nauczycieli i rodziców ucznia, a wyniki ewaluacji służą wprowadzeniu głębszych modyfikacji planu.

W procesie szkolnej oceny funkcjonalnej można wykorzystywać rozmaite narzędzia stosowane w diagnozach psychologiczno-pedagogicznych. Rekomendowane jest wykorzystywanie narzędzi i metod uwzględniających podejście proponowane w Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF) – założenia tego modelu przedstawione zostaną w materiale 2.

Narzędzia Szkolnej Oceny Funkcjonalnej

W ostatnich latach opracowano także narzędzia, które mogą być szczególnie przydatne w prowadzeniu procesu szkolnej oceny funkcjonalnej, są to: Formularz Konsultacji Zespołowych (FKZ) oraz Arkusz Obserwacji Ucznia (AOU, Domagała-Zyśk i in., 2022).

1. Formularz Konsultacji Zespołowych

Formularz Konsultacji Zespołowych – to przesiewowe, krótkie narzędzie odnoszące się do wyników obserwacji funkcjonalnej ucznia w zakresie 9 obszarów ICF. Narzędzie powstało jako efekt inspiracji pracami prof. Judith Hollenweger i prof. Petera Lienharda z Zürichu (2007). Zaproponowali oni model konsultacji zespołowych (czy też konsultacji

szkolnych) jako nowe rozwiązanie, pozwalające na bardziej precyzyjne rozeznanie sytuacji ucznia niż tylko stosowanie skal czy kwestionariuszy. Jak piszą w swoich publikacjach, celem konsultacji zespołowych jest nie tylko zebranie informacji o trudnościach występujących u ucznia, ale przede wszystkim próba zrozumienia ich znaczenia dla samego dziecka, a także dla jego rodziny. Podobna trudność dziecka – np. niepowodzenia w uczeniu się matematyki czy problemy w koncentracji uwagi – **będą miały różne znaczenie dla różnych uczniów i ich rodzin** (w zależności od aspiracji i oczekiwań edukacyjnych dziecka i rodziców, miejsca zamieszkania, statusu edukacyjnego i społeczno-materialnego, ale także np. doświadczania bądź nie doświadczania trudności o charakterze migracyjnym). Rodziny będą także oczekiwały i potrzebowały rozmaitych rozwiązań.

W konsultacjach szkolnych uczestniczą zazwyczaj 3-4 osoby, są to: rodzice ucznia, jego wychowawca lub nauczyciel zgłaszający problem (np. nauczyciel języka polskiego czy matematyki) oraz specjalista szkolny (pedagog, psycholog, pedagog specjalny, terapeuta). W konsultacjach mogą wziąć udział także inne osoby, np. rehabilitant, pracownik socjalny czy trener dziecka.

Procedura przygotowana została zgodnie z zasadą efektywności: zakłada, że już przed pierwszym spotkaniem każdy z uczestników otrzymuje Formularz Konsultacji Zespołowych i wypełnia go zgodnie ze swoją wiedzą o funkcjonowaniu ucznia. Zaleca się, aby zapewnić rodzicom i nauczycielom czas pomiędzy otrzymaniem FKZ a terminem spotkania, aby mogli świadomie przyjrzeć się zachowaniom dziecka, a ich obserwacje były oparte na zauważonych w ostatnim czasie faktach, a nie tylko przekonaniach.

Celem spotkania zespołu (nazywanego Zespołem Konsultacyjnym) jest wymiana informacji i porównanie spostrzeżeń o funkcjonowaniu ucznia w 9 ocenianych obszarach i wypracowanie przede wszystkim nie tyle rozwiązania sytuacji ucznia – co nie zawsze jest możliwe – ile lepsze zrozumienie jego potrzeb i możliwości oraz zapoznanie się z obserwacjami innych osób. Zarówno głos rodziców ucznia, jak i nauczycieli przedmiotów jest niezmiernie ważny, ponieważ pozwala na dostrzeżenie podobieństw i różnic w funkcjonowaniu ucznia w tych samych obszarach, ale w różnych środowiskach – domu i szkoły. Spotkanie powinno być prowadzone przez doświadczonego specjalistę (pedagoga,

psychologa, pedagoga, moderatora o wysokich kompetencjach relacyjnych i mediacyjnych, jest bowiem oczywiste, że obserwacje rodziców i nauczycieli mogą być różne, czasem mogą pojawić się kwestie sporne czy konflikty. W trakcie spotkania zespołu wypełniany jest Protokół Konsultacji Zespołowych, zawierający uspołnione informacje o funkcjonowaniu ucznia w 9 obszarach wskazanych w ICF. Jeżeli nie jest możliwe wypracowanie wspólnego stanowiska co do rodzaju czy zakresu trudności doświadczanych przez dziecko – takie wnioski zapisywane są w protokole. Efektem spotkania jest także wstępny plan wsparcia edukacyjno-specjalistycznego w wybranych obszarach, który natychmiast podlega wdrożeniu w środowisku domowym i szkolnym. Zespół może również wnioskować o pogłębienie oceny funkcjonalnej ucznia (np. z wykorzystaniem Arkusza Obserwacji Ucznia lub innych narzędzi) i ponowne spotkanie.

Spotkanie zespołu trwa około jednej godziny. Doświadczenia szwajcarskie pokazały, że takie wspólne spotkanie wielu interesariuszy jest skutecznym narzędziem wspierania ucznia i pozwala na przygotowanie adekwatnego planu wsparcia. Może też z powodzeniem zastąpić liczne indywidualne rozmowy (np. pedagoga szkolnego z różnymi nauczycielami, następnie pedagoga z rodzicami i kolejno pedagoga z nauczycielami).

2. Arkusz Obserwacji Ucznia

Arkusz Obserwacji Ucznia może być rozumiany jako rozszerzenie Formularza Konsultacji Zespołowych. Narzędzie zostało szczegółowo opisane (Domagała-Zyśk i in., 2022) i funkcjonuje w 4 wersjach, przeznaczonych dla różnych grup wiekowych:

- uczniów edukacji wczesnoszkolnej,
- uczniów klas 4-6,
- uczniów klas 7-8,
- uczniów szkół ponadpodstawowych.

Arkusz Obserwacji Ucznia zawiera twierdzenia pozwalające na przeprowadzenie szczegółowej obserwacji funkcjonalnej w 9 obszarach, zgodnych z 9 obszarami dziedziny Aktywności i Uczestniczenia ICF. Arkusz wypełnia następnie rodzic (lub rodzice) ucznia oraz nauczyciel dobrze znający ucznia. W procedurze nie wskazano, że musi to być wychowawca czy specjalista szkolny, ponieważ taką osobą może być np. nauczyciel świetlicy czy trener/nauczyciel wychowania fizycznego. Osoby obserwujące ucznia

zapisują wyniki obserwacji i dokonują oceny funkcjonowania ucznia z uwzględnieniem 3 kategorii – czy dana aktywność jest przez ucznia:

1. wykonywana,
2. wykonywana, ale ze wsparciem innej osoby, dodatkowego czasu lub urządzenia wspierającego,
3. nie wykonywana.

Wyniki obserwacji funkcjonalnej zebrane dzięki Arkuszowi Obserwacji Ucznia oraz innych narzędzi są następnie analizowane. W ocenie rekomendujemy wykorzystanie Baterii Objawy-Kompetencje-Cechy (Moduł 4) oraz Baterii Kompleksowa Analiza Procesów Poznawczych (Moduł 5). W zależności od rodzaju potrzeb uczniów lub/i ich niepełnosprawności może być niezbędne zastosowanie także innych narzędzi rekomendowanych do oceny uczniów z określonymi trudnościami. Lista takich rekomendowanych narzędzi znajduje się m.in. w publikacji dotyczącej standardów oceny funkcjonalnej (Otrębski i in., 2022).

Ważne jest nie tylko liczbowe porównanie wyników, ale również podjęcie próby ich zrozumienia, zgodnie ze stosowaną w ocenie funkcjonalnej (Domagała-Zyśk, Oszwa, Knopik, 2017) zasadą ABC: dane zjawisko należy nie tylko dostrzec jako pewne zachowanie (B – *behaviour*), ale także zrozumieć jego źródło (A – *antecedent*) i przewidywane konsekwencje (C – *consequences*). Zebrane dane umożliwiają kompleksowe opisanie funkcjonowania ucznia oraz przygotowanie Indywidualnego Planu Edukacji zapisanego w Protokole Szkolnej Oceny Funkcjonalnej.

Strategia działania:

W procesie szkolnej oceny funkcjonalnej analizowane są zarówno potrzeby, jak i możliwości dziecka w 9 obszarach funkcjonowania. Narzędzia FKZ i AOU oparte są na obserwacji funkcjonalnej ucznia prowadzonej przez różne osoby (nauczyciela, nauczyciela-specjalistę, rodzica). Obserwacje następnie omawiane są na spotkaniu zespołu i zapisywane we wspólnym protokole, w którym wskazywane są obszary funkcjonowania ucznia wymagające szczególnego wsparcia. Na podstawie protokołów przygotowywane są z kolei Indywidualne Plany Edukacyjne (IPE), które uwzględniają

integralny rozwój ucznia, nie tylko w kategoriach jego powodzenia dydaktycznego, ale także harmonijnego rozwoju społecznego, emocjonalnego, relacyjnego i fizycznego.

Poszczególne kroki procesu Szkolnej Oceny Funkcjonalnej obejmują:

1. Przyjęcie zgłoszenia sytuacji problemowej przez osobę odpowiedzialną za wspieranie uczniów w danej szkole – wychowawcę klasy, pedagoga szkolnego, specjalistę, który w placówce koordynuje proces Szkolnej Oceny Funkcjonalnej (KszOF). W zależności od ustaleń osób kierujących placówką koordynatorem procesu Szkolnej Oceny Funkcjonalnej może być psycholog szkolny, pedagog szkolny, pedagog specjalny, Doradca Dostępności Uczenia lub inna osoba wyznaczona przez Dyrektora placówki.
2. Przekazanie formularza FKZ osobom dobrze znającym dziecko, które mogłyby uczestniczyć w ocenie potrzeb ucznia i przygotowaniu planu interwencji – Indywidualnego Planu Edukacyjnego (IPE). Rekomenduje się, by w procesie Szkolnej Oceny Funkcjonalnej uczestniczyły co najmniej 3 osoby: nauczyciel (wychowawca), specjalista szkolny (psycholog, pedagog, pedagog specjalny, asystent ucznia) oraz rodzic/e. Wypełnienie FKZ nie jest aktem jednorazowym, ponieważ opiera się na obserwacji dziecka, a to może wymagać 2-3 tygodni uważnego obserwowania funkcjonowania ucznia. Rekomenduje się, aby FKZ wypełniany był zarówno przez ojca, jak i przez matkę, ponieważ ich obserwacje mogą różnić się. Formularz zawiera krótką instrukcję wypełniania i jego uzupełnienie nie powinno stanowić dla rodziców trudności. Ewentualne wątpliwości wyjaśniane są na bieżąco przez koordynatora SzOF, można je także rozstrzygać w czasie spotkania konsultacyjnego.
3. Po uzyskaniu uzupełnionych FKZ Koordynator Szkolnej Oceny Funkcjonalnej organizuje spotkanie zespołu, który wypełniał karty obserwacji FKZ, następuje ustalenie wspólnego stanowiska i przyjęcia Protokołu Konsultacji Zespołowych (PKZ). Zgodnie z zapisem w FKZ uwzględniane są także wyniki innych badań i diagnoz, które zostały przez rodziców przekazane szkole. W Protokole Szkolnej Oceny Funkcjonalnej wskazuje się założenia udzielania uczniowi wsparcia w formie Indywidualnego Planu Edukacyjnego: określone są precyzyjne i operacyjne cele

wsparcia oraz planowane działania, z określeniem osób za nie odpowiedzialnych i terminów trwania wsparcia. Formularz Protokołu Konsultacji Zespołowych wraz z instrukcją znajduje się w materiałach (Domagała-Zyśk i in., 2022).

Założeniem procesu Szkolnej Oceny Funkcjonalnej jest rozpoznawanie potrzeb ucznia oraz planowanie i realizowanie wsparcia w modelu ekologicznym – jak najbliżej ucznia. Najczęściej oznacza to organizowanie wsparcia w środowisku rodzinnym i szkolnym. Opisane powyżej 3 etapy oceny w większości sytuacji pozwalają na zaproponowanie uczniowi i jego rodzinie adekwatnego planu wsparcia, najczęściej w formie wsparcia w trakcie bieżącej pracy z uczniem w czasie lekcji i zajęć szkolnych (w świetlicy, w czasie zajęć terapeutycznych, korekcyjno-kompensacyjnych czy rewalidacyjnych w szkole). Ważne jest także zaplanowanie zakresu wsparcia, które uczeń może uzyskać w domu rodzinnym oraz w innych instytucjach (np. domu kultury, klubie sportowym, w organizacji harcerskiej).

Jeśli w wyniku spotkania Zespołu Konsultacyjnego było możliwe ustalenie planu wsparcia ucznia i osiągnięto zgodę co do celów wsparcia i zakresu działań, które zostaną podjęte, po etapie 3 następuje czas wdrożenia proponowanych działań. Ustalany jest także termin kolejnego spotkania zespołu.

Jeśli natomiast w czasie spotkania Zespołu Konsultacyjnego wskazana zostaje potrzeba kontynuowania oceny potrzeb i możliwości ucznia w procesie Szkolnej Oceny Funkcjonalnej, podejmowane są kolejne kroki:

4. Jeśli w wyniku spotkania Zespołu Konsultacyjnego potrzebne są kolejne, bardziej szczegółowe oceny, członkowie Zespołu (rodzice, nauczyciel i specjalista szkolny oraz – jeśli to wskazane – także inne osoby) otrzymują do wypełnienia Arkusz Obserwacji Ucznia ze wskazaniem wypełnienia go we wszystkich 9 obszarach. Podejmowane są także działania w zakresie uzupełnienia procesu Szkolnej Oceny Funkcjonalnej o inne działania diagnostyczne z zakresu diagnozy psychologiczno-pedagogicznej, np. z wykorzystaniem baterii KAPP i OKC. Można także rekomendować konsultacje medyczne, zwłaszcza z zakresu opieki neurologicznej czy psychiatrycznej, szczególnie z placówkami I poziomu referencyjnego psychiatrii dzieci i młodzieży – ośrodkami środowiskowej opieki psychologicznej i psychoterapeutycznej dla dzieci i młodzieży.

5. Po wypełnieniu AOU oraz otrzymaniu wyników innych sugerowanych diagnoz, odbywa się drugie spotkanie zespołu, analiza zebranych informacji w Protokole Szkolnej Oceny Funkcjonalnej (PSzOF) i przygotowanie Indywidualnego Planu Edukacyjnego (IPE) dla ucznia.
6. IPE realizowany jest zgodnie z ustalonymi celami i zakresem działań, zazwyczaj w okresie 3-6 miesięcy. W czasie trwania realizacji odbywa się stały monitoring działań.
7. Po zakończeniu realizacji IPE następuje ponowna ocena funkcjonowania ucznia przy pomocy narzędzia AOU lub/i innych narzędzi. Na spotkaniu zespołu oceniany jest stopień osiągnięcia założonych celów i adekwatności podjętych działań. W efekcie ewaluacji podejmowane są decyzje co do kontynuacji realizowania IPE, zakończenia interwencji lub modyfikacji celów i działań.

Czas trwania:

Minimalny czas trwania interwencji zaproponowanych w Indywidualnym Planie Edukacyjnym to 5 miesięcy (1 semestr szkolny). Czas ten pozwala na prowadzenie przez nauczyciela i rodzica pogłębionej obserwacji ucznia według obszarów ICF, z wykorzystaniem początkowo Formularza Konsultacji Zespołowych, a następnie Arkusza Obserwacji Ucznia, zapisanie wyników obserwacji, spotkanie zespołu i przygotowanie Indywidualnego Planu Edukacyjnego oraz jego wdrożenie i wstępną ewaluację.

Monitorowanie i ewaluacja skuteczności:

Monitorowanie przebiegu procesu ma charakter ciągły. W procesie wyznaczane są daty kolejnych etapów, zatem monitoring prowadzony przez osobę koordynującą proces polega na weryfikacji terminarza przebiegu założonych etapów.

Rola rodziców

W procesie Szkolnej Oceny Funkcjonalnej rola rodziców jest istotna na każdym z jej etapów. Inaczej niż w dotychczas stosowanych procedurach, w których rodzice są

odbiorcami diagnozy dotyczącej trudności czy zaburzeń ich dziecka i podpisują zgodę na realizację zaproponowanych zaleceń – w opisywanym procesie stosowany jest model partycypacyjny, uczestniczący. Rodzice uczestniczą w każdym z etapów procesu, a nie tylko są informowani o tych etapach. Mogą być osobami inicjującymi proces, zgłaszając dostrzeżony problem, a jeśli problem dziecka został dostrzeżony przez nauczyciela – włączani są w proces oceny funkcjonalnej już od pierwszego spotkania. Zarówno rodzice, jak i nauczyciele zbierają informacje o dziecku i uzupełniają Formularz Konsultacji Zespołowych, następnie uczestniczą w spotkaniu Zespołu Konsultacyjnego, aby wspólnie lepiej zrozumieć funkcjonowanie dziecka i wypracować plan wsparcia. W razie potrzeby dokładniejszej oceny zbierają informacje w Arkuszu Obserwacji Ucznia i w czasie kolejnego spotkania zespołu wypracowują wspólnie z nauczycielami Indywidualny Plan Edukacyjny. Wsparcie w ocenie funkcjonalnej rozumiane jest jako wielokontekstowe, multidyscyplinarne, międzysektorowe i obejmuje nie tylko dziecko, ale także jego rodziców, np. w formie warsztatów podnoszących kompetencje rodzicielskie czy wsparcia socjalnego rodziny. Rodzice są także uczestnikami procesu ewaluacji Indywidualnego Planu Edukacyjnego i zgłaszają potrzebę jego kontynuacji, zmiany planu lub jego zakończenia.

Rodzice z doświadczeniem migracji także są uczestnikami procesu Szkolnej Oceny Funkcjonalnej. Aby dobrze poznać ucznia, zwłaszcza w kontekście jego doświadczeń osobistych i edukacyjnych w poprzednich placówkach edukacyjnych, konieczne jest zebranie informacji od rodziców ucznia. Czasem rodzice znają język, w którym odbywa się edukacja ich dziecka i są w stanie uczestniczyć w rozmowie w tym języku. Częściej jednak ich znajomość języka kraju, w którym mieszkają jest uboga, zwłaszcza wtedy, kiedy przebywają w nim krótko lub nie mają możliwości uczenia się języka kraju, w którym przebywają.

Obecnie w polskich szkołach uczą się dzieci z różnych krajów, jednak największą grupę stanowią uczniowie z Ukrainy. Są to dzieci wymagające wsparcia ze względu na trudną sytuację w ich kraju, dzieci, które często doświadczyły traumy wojennej, śmierci bliskich, zerwania relacji z rówieśnikami, zmiany miejsca zamieszkania. Zgodnie z zasadami zawartymi w Rozporządzeniu MEN z dn. 9.08.2017 w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej (tekst jednolity z dn. 5 września 2023)

są to często uczniowie z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą (par. 2.2). Tak jak w każdej społeczności uczniowskiej, w grupie uczniów z doświadczeniem migracyjnym są także uczniowie z innymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, np. dysleksją, ADHD, niepełnosprawnością motoryczną czy sensoryczną.

Dostrzegając potrzeby uczniów z doświadczeniem migracji, zwłaszcza uczniów z Ukrainy, w obecnym projekcie Accessible School for All kwestionariusze stosowane w procesie Szkolnej Oceny Funkcjonalnej zostały przetłumaczone na język ukraiński. Umożliwi to rodzicom nieznającym języka polskiego uzupełnienie arkuszy obserwacyjnych w języku ukraińskim. Kwestionariusze mają taką samą strukturę w języku polskim i ukraińskim, zatem koordynator szkolnej oceny funkcjonalnej może skorzystać z obserwacji zapisanych przez rodziców i wykorzystać je w planowaniu wsparcia. Zaleca się, aby umożliwić rodzicom uczniów z doświadczeniem migracji aktywny udział w spotkaniach Zespołu Konsultacyjnego, w tym z wykorzystaniem wsparcia tłumacza lub zaproszeniem na spotkanie zespołu asystenta międzykulturowego¹.

Ryzyko/zagrożenia w realizacji:

Czynnik ryzyka 1/ Zagrożenie 1

Zagrożeniem dla płynnego przebiegu procesu Szkolnej Oceny Funkcjonalnej może być brak motywacji, szczególnie ze strony rodziców i nauczycieli przedmiotów (wychowawców) do aktywnego włączenia się w proces prowadzenia obserwacji funkcjonalnej oraz przygotowywania Indywidualnego Planu Edukacyjnego. W dotychczasowej praktyce szkolnej za przygotowanie planu wsparcia odpowiedzialny były przede wszystkim specjaliści szkolni, a rola rodzica sprowadzała się do zaakceptowania przedstawionego planu (np. dokumentu typu WOPFU czy IPET). W procesie Szkolnej Oceny Funkcjonalnej zmienia się rola rodziców a także nauczycieli przedmiotów, którzy stają się aktywnymi

¹Asystent międzykulturowy lub asystentka międzykulturowa to osoba, której zadaniem jest wspieranie dzieci cudzoziemskich uczęszczających do szkół w Polsce oraz społeczności szkolnych (w tym kadry pedagogicznej oraz rodziców i opiekunów prawnych dzieci). Osoba pełniąca taką funkcję może być zatrudniona jako pomoc nauczyciela ze środków przekazanych przez organ prowadzący szkołę (na podstawie art. 94a, ust. 4a ustawy z dnia 07.09.1991 o systemie oświaty – Dz.U. 2004 nr 256 poz. 2572 z późn. zm.) lub przez organizację pozarządową.

uczestnikami tego procesu na każdym etapie – zbierania danych, ich analizy, określania celów wsparcia i działań a także monitoringu procesu i ewaluacji działań. Kluczowe jest zatem zbudowanie odpowiedniego poziomu motywacji wśród rodziców i nauczycieli przedmiotów do aktywnego wzięcia udziału w tym procesie.

Czynnik ryzyka 2/ Zagrożenie 2

W sytuacji ucznia z doświadczeniem migracji problem jest kwestia komunikowania się. W obecnym projekcie narzędzia przeznaczone do oceny rodzicielskiej (FKZ i AOU) są udostępnione rodzicom również w języku ukraińskim, a powinny być także w innych językach. Ponieważ narzędzia mają charakter tabelaryczny, rodzic może zakreślić odpowiedź w języku ukraińskim, a analizujący wyniki specjalista szkolny odczytuje obserwacje, korzystając z wersji w języku polskim. Jednak nawet takie działania nie zapewniają wspólnego rozumienia używanych terminów, ze względu na duże różnice kulturowe między funkcjonowaniem rodzin i szkół w Polsce i w Ukrainie (np. inne znaczenie mogą mieć zjawiska opisane takimi terminami jak: uczeń umie prosić o pomoc, uczeń współpracuje z innymi, uczeń komunikuje swoje potrzeby i inne). W celu zapewnienia rodzicom uczniów doświadczeniem migracji ich pełnego udziału w procedurze szkolnej oceny funkcjonalnej należy zadbać o obecność tłumacza, co pozwoli rodzicowi zrozumieć kolejne kroki procedury oceny a także wyrazić swoje opinie i spostrzeżenia.

Czynnik ryzyka 3/ Zagrożenie 3

Czynnikiem ryzyka na etapie planowania planu wsparcia o charakterze międzysektorowym może być brak współpracy między instytucjami zlokalizowanymi organizacyjnie w różnych sektorach, np. współpracy szkoły z instytucjami sektora pomocy społecznej, zdrowia czy kultury. Jest to związane z dotychczasowymi doświadczeniami braku współpracy.

Pozytywne doświadczenia projektu „Model Wsparcia Międzysektorowego”

(<https://mwm.us.edu.pl/>) tworzenia sieci współpracy w 36 powiatach mogą okazać się pomocne w budowaniu kolejnych lokalnych sieci wsparcia.

Załączniki:

1. Artykuł Oszwa, U., Knopik, T., Domagała-Zyśk, E. (2019). Diagnoza funkcjonalna jako standard pomocy psychologiczno-pedagogicznej – od założeń teoretycznych

do praktyki diagnostyczno-terapeutycznej. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 2(252), 163-175.

Bibliografia:

Domagała-Zyśk, E., Mariańczyk, K., Chrzanowska, I., Czarnocka, M., Jachimczak, B., Olempska-Wysocka, M., Otrębski, W., Papuda-Dolińska, B., Pawlak, K., Podgórska-Jachnik, D. (2022). *Szkolna Ocena Funkcjonalna: Przebieg procesu w aspekcie oceny aktywności i uczestnictwa*. Lublin: Wydawnictwo KUL. Pobrano z: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/4038>.

Domagała-Zyśk, E., Knopik, T., Oszwa, U. (2018). Znaczenie diagnozy funkcjonalnej w edukacji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. *Roczniki Pedagogiczne*, 10(46), 3, 75-88. DOI: <https://doi.org/10.18290/rped.2018.10.3-5>.

Otrębski, W., Mariańczyk, K., Amilkiewicz-Marek, A., Bieńkowska, K. I., Domagała-Zyśk, E., Kostrubiec-Wojtachnio, B., Papuda-Dolińska, B., Pisula, E. (2022). *Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno-specjalistycznego*. Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 239, ISBN 978-83-8288-055-7. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/4037>.

Oszwa, U., Knopik, T., Domagała-Zyśk, E. (2019). Diagnoza funkcjonalna jako standard pomocy psychologiczno-pedagogicznej – od założeń teoretycznych do praktyki diagnostyczno-terapeutycznej. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 2(252), 163-175. DOI: 10.5604/01.3001.0013.3618.

Domagała-Zyśk, E., Knopik, T., Oszwa, U. (2018). Znaczenie diagnozy funkcjonalnej w edukacji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. *Roczniki Pedagogiczne*, 10(46), 3, 75-88. DOI: 10.18290/rped.2018.10.3-5.

Hollenweger, J., Lienhard, P. (2007). *Konsultacje szkolne. Metodyka planowania działań wspierających oraz klasyfikacja działań z zakresu pedagogiki specjalnej*. *Bildungsdirektion Kanton Zürich* (Resort Oświaty dla kantonu Zurych). Tłumaczenie: MEIN 2021, materiały wewnętrzne.

Knopik, T., Domagała-Zyśk, E. (2021). Profil Rozwoju Emocjonalnego i Społecznego (PREiS) w nauczycielskiej ocenie funkcjonalnej. *Edukacja*, 2(157), 7-23.